

TEREMTÉSVÉDELLEM ÉS AZ EGÉSZSÉGHEZ VALÓ JOG NEMZETKÖZI VÉDELME

KOVÁCS György
megbízott oktató (PPKE JÁK)

1. A teremtésvédelem és az egészséghez való jog kapcsolata, jelentősége

A teremtésvédelem, a teremtettség környezet védelme a Katolikus Egyház társadalmi tanításában kiemelt jelentőséggel bír. Az egészséghez való jog nemcsak az egészségügyi ellátáshoz való jogot jelenti,¹ hanem az egészséges életfeltételekhez való jogot is, amely visszavezet az egészséges környezethez való joghoz, s amely egyben az egészséghez való jog érvényesülésének előfeltétele. Ilyen módon a környezetvédelem és az egészséghez való jog összefügg a teremtésvédelem kontextusában. Ezzel a megközelítéssel találkozunk a pápai enciklikákban is és a pápai enciklikák által a teremtésvédelem körében. Az egészséghez való joggal összefüggésben kifejtett értékrend az alapja az egészséghez való jogot deklaráló nemzetközi egyezményeknek is.

Ebben az összefüggésben fontos utalni az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésének 2022. július 28-i határozatára,² amelyben 161 támogató szavazattal, 8 tartózkodás mellett, ellenszavazat nélkül, éppen az egészséges környezethez való jog és az egészséghez való jog közti nagyon fontos összefüggésre hívta fel a figyelmet, felhívást intézve a nemzetközi közösség államaihoz, nemzetközi szervezetekhez és vállalkozásokhoz, hogy tegyenek nagyobb erőfeszítéseket az egészséges környezet biztosítása érdekében.

Az ENSZ Közgyűlés határozata arra is rámutat, hogy az éghajlatváltozás hatásai, a természeti erőforrások nem fenntartható kezelése és felhasználása, a levegő, a talaj és a víz szennyezése, a vegyi anyagok és a hulladék felelőtlen kezelése, valamint a biológiai sokféleség ebből eredő csökkenése mind akadályozzák az egészséges környezet-

¹ Az egészséghez való jog és az egészségügyi ellátáshoz való jog kettőségéről bővebben és egy speciális kontextusban: Judit SÁNDOR: Right to Health and the Human Organ: Right as a Consequence? *Pravni Zapisi*, God. V., br. 2. (2014) 3.

² <https://news.un.org/en/story/2022/07/1123482>

hez való jog érvényesülését. A határozat kiemeli, hogy az *egészséges környezethez való jog ilyen módon az emberi jogok érvényesülésének előfeltétele*, és hogy a környezeti károk számos közvetlen és közvetett módon befolyásolják az emberi jogok hatékony érvényesülését. Ugyancsak fontos utalni arra, hogy a betegjogok és az egészséghez való jog, mint szociális jog³ között is szoros kapcsolat van. A betegjogok az egészséghez való jog fontos részét képezik, az egészségügyi ellátáshoz való jog az egészséghez való jognak voltaképpen az alanyi oldala, míg a tárgyi oldal a megfelelő egészségügyi ellátáshoz való igazságos hozzáférés a társadalombiztosítási jogviszonnyal rendelkezők számára.⁴ Olyan jogok, amelyek a betegeket illetik, és a betegség kezelése során védik a beteg méltóságát, az egyéni szabadságot, az információs jogokat és a részvételi jogot. A betegjogok lehetővé teszik, hogy a betegek az egészségügyi ellátórendszerben tisztességes és megfelelő bánásmódban részesüljenek, valamint a kezelésükkel kapcsolatos döntéseiket megalapozott információk birtokában hozhassák meg.

A betegjogok biztosítják, hogy a betegek részesüljenek a lehető legmagasabb szintű egészségügyi ellátásban, és megóvják őket az egészségügyi szolgáltatók részéről bármifajta visszaéléstől vagy diszkriminációtól. Ezáltal a betegjogok fontosak a betegek egészségének megőrzése szempontjából és hozzájárulnak az egészséghez való jog érvényesüléséhez. Jelen írásban terjedelmi okokból nem térünk ki részletesen a kifejezetten a betegjogokra vonatkozó nemzetközi egyezményekre, ez egy külön kutatás tárgyát képezheti a jövőben.

A kutatás során a többirányú megközelítést és az összehasonlító módszert alkalmaztam. Az egyes pápai enciklikák szövegszerű elemzése során azt vizsgálom, hogy az egészséghez való jog milyen formában, milyen tartalommal és milyen hangsúlyokkal jelenik meg az egyház társadalmi tanításában, majd ennek az elemzésnek az eredményét vetem össze az egyes nemzetközi szerződésekben megjelenő megközelítésekkel az egészséghez való jog védelme tekintetében. Végezetül az így megfogalmazott következtetéseket a jogirodalmi álláspontokkal összevetésben mutatom be.

2. A teremtésvédelem és az egészséghez való jog a pápai enciklikákban

2.1. A *Laudato si'* enciklika alapvető jelentősége

A teremtésvédelem témakörében a kiindulópontot Ferenc pápa *Laudato si'* kezdetű enciklikája jelenti.⁵ Az enciklika a bolygónk állapotával és az emberiség felelősségével foglalkozik, az élet minden területére kiterjedő ökológiai válságról beszél, és arra szólít fel minden embert, hogy változtasson életmódján, és tegyen a környezetvédelemért.

³ ZAKARIÁS Kinga: Az egészséghez való jog. In: JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYOK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjogi rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB, András). 2021. (20).

⁴ ZAKARIÁS Kinga: Betegjogok. In: JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYOK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjogi rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB, András). 2021. (16).

⁵ FERENC pápa: *Laudato si' kezdetű enciklikája közös otthonunk gondozásáról*. Róma, 2015. jún. 18. [a továbbiakban: LS] <https://katolikus.hu/dokumentumtar/laudato-si>

Az enciklika hangsúlyozza az emberi tevékenység káros hatásait az élővilágra, ebbe beleértve az egészséget is és arra biztatja az embereket, hogy legyenek felelősek és működjenek együtt a Föld, az élővilág és saját egészségük megőrzéséért.

Ebben a körben fontos rámutatni arra, hogy az egészségügyi ellátáshoz való jog a biztonságos és az egészséges környezethez való joggal⁶ együtt értelmezendő, és a két jog együttesen határozza meg az egészséghez való jog tartalmát a teremtésvédelem keretrendszerében. Erre tekintettel mutat rá az egyház társadalmi tanításában arra, hogy kiemelten fontos teremtett környezetünket sértetlenül és egészségesen átadni utódainknak.⁷ A LS enciklika számos helyen mutat rá arra, hogy a környeztkárosítás hogyan befolyásolja az emberi egészséget, többek között a légköri szennyezettség, a mezőgazdaságban használt vegyszerek (20. pont),⁸ veszélyes, ipari hulladékok (21. pont),⁹ a zajszennyezés (44. pont)¹⁰ révén, amelyek mind érintik az egészséghez való jogot, hiszen hiába adott az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés, ha az egészséges környezethez való jog nem kap megfelelő védelmet és ezáltal a környezetszennyezés súlyos betegségek kialakulásához vezet. Ilyen módon tehát – ahogy korábban utaltunk rá – az egészséges környezethez való jog előfeltétele az egészséghez való jog, és általában az emberi jogok érvényesülésének.

2.2. Az egyház társadalmi tanítása az egészséghez való jog témakörében

Az egészséghez való jog témaköre már a *Laudatio Si'* enciklikát megelőzően is egyre nagyobb figyelmet kapott a Katolikus Egyház enciklikáiban, ugyanakkor utalás szintjén megjelent XIII. Leó pápa *Rerum novarum* (1891) enciklikájában is. XIII. Leó pápa az enciklikában társadalmi kérdésekről szól, megemlíti azonban az emberi méltóság-

⁶ II. JÁNOS PÁL: *Discorso alla Corte e alla Commissione europea dei diritti dell'uomo*. Strasbourg, 1988. október 8. *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 81., Iss. 5. (1989) 685.; vö. Uő.: *Üzenet a Béke Világnapjára*, 1990. 9: *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 82., Iss. 9. (1990) 152.; Uő.: *Üzenet a Béke Világnapjára*, 1999. 10: *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 91., Iss. 10. (1999) 384–385.

⁷ II. JÁNOS PÁL pápa: *Sollicitudo rei socialis kezdetű enciklikája a Populorum progressio kezdetű enciklika huszadik évfordulójára*. Róma, 1987. december 30. [a továbbiakban: SRS] 34. pont. <https://www.katolikus.hu/dokumentumtar/sollicitudo-rei-socialis>

⁸ „A környezetszennyezésnek vannak olyan formái, amelyek nap mint nap ártanak az embereknek. A légköri szennyezettségnek való kitettség sokféle káros hatással jár az egészségre, különösen a legszegényebbekre, és sok millió ember idő előtti halálát okozza. Megbetegszenek például a főzéshez és fűtéshez használt fűtőanyagokból származó, nagy mennyiségű füst belélegzésétől. Ehhez kapcsolódik az a mindenkit érintő szennyezés, amelyet a szállítás, az ipari füst, a talaj és a víz savasodását előidéző anyagok felhalmozódása, a műtrágyák, a rovarirtók, gombaölőszerek, gyomirtók és általában a mezőgazdaságban használt vegyszerek okoznak.” LS i. m. 20. pont.

⁹ „Mind az ipari hulladékok, mind a városokban és a mezőgazdaságban használt vegyi anyagok biológiai felhalmozódást válthatnak ki a közeli területeken élő lakosság szervezetében, ami akkor is előfordul, ha egy mérgező anyag koncentrációja egy helyen alacsony. Gyakran csak akkor hoznak intézkedéseket, amikor ezek már visszafordíthatatlan hatást gyakoroltak az emberek egészségére.” LS i. m. 21. pont.

¹⁰ „Ma például azt látjuk, hogy sok város merhetetlenül és szabályozatlanul megnövekedett, egészségre ártalmassá és élehetlenné vált, de nemcsak a károsanyag-kibocsátás okozta környezetszennyezés, hanem a városi káosz, a közlekedési problémák, a vizuális és zajszennyezés miatt is.” LS i. m. 44. pont.

gal összefüggésben a munkások jogát az egészséges munkakörülményekhez, egészségügyi ellátáshoz.¹¹

XXIII. János pápa *Pacem in terris* (1963) enciklikájában a békéről és az emberi jogokról szól, azonban egyértelműen és világosan megemlíti az egészséghez való jogot is,¹² mint az emberi méltóság elengedhetetlen részét, és hangsúlyozza, az egészségügyi ellátások hozzáférhetőségének a fontosságát.

Az 1965-ben kiadott *Gaudium et spes* zsinati konstitúció a betegséget az emberi tapasztalat részeként kezelte, és kiemelte az egészségügyi ellátásra vonatkozó igényeket.¹³ Az enciklika hangsúlyozta, hogy minden embernek joga van az egészséghez, és hogy az egészségügyi ellátásnak az emberi méltóságot kell szolgálnia. Az enciklika javasolta a betegjogok megvédését, és hangsúlyozta, hogy az egészségügyi ellátásnak figyelembe kell vennie az egyének és a közösségek igényeit.

A *Populorum progressio* (1967) kezdetű enciklikában VI. Pál Pápa a fejlődésről és a szegénység elleni küzdelemről szól, és ebben a kontextusban utal az egészség, oktatás

¹¹ XIII. Leó pápa: *Rerum novarum* kezdetű enciklikája a munkáskérdésről (az első pápai szociális körlevél). Róma, 1891. május 15. [a továbbiakban: RN] 27., 29., 33., 34. pont: „A méltányosság tehát a munkások állami védelmét sürgeti, azt, hogy a munka közösségre háramló hasznából úgy részesüljenek, hogy szükségleteiket lakás, ruházat, táplálkozás és egészségügyi ellátás tekintetében fedezni tudják, s helyzetük ne legyen annyira nyomasztó. [...] ha a munkaadók a munkásokat mértéktelenül nagy terhekkel és olyan kikötésekkel sanyargatják, melyek az emberi személyiség méltóságával ellenkeznek, ha egészségüket az erőltetett, nemüknek és koruknak nem megfelelő munka veszélyezteti: mindezekben az esetekben – bizonyos határokon belül – igenis latba kell vetni a törvény erejét és tekintélyét [...] Hogy mennyi pihenőidőt kell közbeiktatni, azt a munkák természetének különbségei, a helyi és időviszonyok, a munkások egészségi állapota alapján kell megítélni. [...] De, hogy ilyen és hasonló kérdésekre – mint például hogy az egyes iparágakban mennyi legyen a munkaidő, hogy milyen intézkedésekkel lehet a legjobban védeni a munkások egészségét – illetéktelen beavatkozás ne történjék, mivel az adottságok, a helyi és időbeli körülmények igen eltérőek, célszerűbb ezeket testületi döntésére bízni – amelyekről később még szólnunk –, vagy pedig más módot kell keresni, hogy a munkások érdekei csorbitatlanul érvényesüljenek, ha a körülmények úgy kívánják, akár az állam gondoskodó védelmének közbelépésével is.” <https://www.katolikus.hu/dokumentumtar/rerum-novarum>

¹² XXIII. János pápa: *Pacem in terris* kezdetű enciklikája az igazságon, igazságosságon, szereteten és szabadságon felépítendő békéről a nemzetek között. Róma, 1963. november 4. [a továbbiakban: PT] 11. pont: „Amikor az ember jogairól akarunk szólni, mindjárt kezdetkor ki kell jelteni, hogy az embernek joga van az élethez, joga van testi épségéhez, joga van mindazokra az eszközökre, melyek szükségesek a tisztességes élet éléséhez: ilyenek elsősorban a táplálék, a ruházat, a lakás, a pihenés, a gyógykezelés, végül az államtól nyújtandó szükséges szolgáltatások, amelyekkel az egyénekről gondoskodik. Ebből következően az a joga is megvan az embernek, hogy gondoskodás történjék róla, ha egészsége megrendül, ha megrokkann, ha megöregszi, ha kénytelen munka nélkül lenni, ha saját hibáján kívül nem tudja megszerezni a megélhetéshez szükséges dolgokat” <https://www.katolikus.hu/dokumentumtar/pacem-in-terris>; továbbá: XI. Pius: *Divini Redemptoris* enciklikája. *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. XXIX. (1937) 78.; és XII. Pius: *Nuntius Radiophonicus*, 1941. Pünkösöd. *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. XXXIII. (1941) 195-205.

¹³ *A II. Vatikáni Zsinat Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúciója az Egyházzól a mai világban. Róma, 1965. december 7. [a továbbiakban: GS] 30., 84. pont: „[...] nemzetközi közösség intézményeinek a maguk részéről törődniük kell az emberek különböző szükségleteivel mind szociális téren – ide tartozik az élelmezés, az egészségügy, a nevelés és munka – [...]” <https://www.katolikus.hu/dokumentumtar/gaudium-et-spes>

és a munka fontosságára,¹⁴ az egészséget, mint az emberi méltóság elengedhetetlen elemét említve. Az enciklika hangsúlyozza, hogy minden ember vágyik arra, hogy egészségesen éljen.

Octogesima adveniens (1971) apostoli levélben VI. Pál Pápa a társadalmi igazságosságról szól. Az egészséghez való jog olyan módon jelenik meg, hogy az enciklika utal arra, hogy mindenkinek joga van betegség esetén a szükséges támogatás igénybevétele.¹⁵ Ebből következően, az egészséghez való jog voltaképpen az élet alapvető jogainak része, és hogy az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés mindenki számára biztosított kell, hogy legyen, a társadalmi egyenlőség és szolidaritás céljai érdekében.

Az 1981-ben kiadott *Familiaris consortio* enciklikában a család szerepéről beszélt Szent II. János Pál Pápa a betegekről való gondoskodás tekintetében. Az enciklika hangsúlyozta, hogy a család a betegekről való gondoskodás fontos része, és hogy a családnak támogatnia kell a betegeket.¹⁶

Az 1981-ben kiadott *Laborem Exercens* enciklika az emberi munka témájával foglalkozik, de fontos megjegyezni, hogy a munka és az egészségügyi ellátás közötti kapcsolatot is érinti.¹⁷

Sollicitudo rei socialis (1987) enciklikájában Szent II. János Pál Pápa a szolidaritásra, társadalmi igazságosságra, felelősségre, szegénység elleni harcra összpontosít, és hangsúlyozza, az egészség, mint osztársadalmi érdek fontosságát. Az enciklika rámutat, hogy szegénység, a munkanélküliség és a háborúk jelentős hatással vannak az egészségre, és arra utal, hogy a társadalomnak kötelessége segíteni az egészség-

¹⁴ VI. PÁL pápa: *Populorum progressio kezdetű enciklikája*. Róma, 1967. március 26. [a továbbiakban: PP] Fordította: Dér Katalin. 7. pont.: „Bár a gyarmatosítók által hátrahagyott termelési rendszerek egyáltalán nem tekinthetők tökéletesnek, mégis ezek tették lehetővé a tudatlanság és a betegségek visszaszorítását...” <https://www.katolikus.hu/dokumentumtar/populorum-progressio>

¹⁵ VI. PÁL pápa: *Octogesima adveniens kezdetű apostoli levele a Rerum novarum megjelenésének 80. évfordulója alkalmából*. Róma, 1971. május 14. [a továbbiakban: OA], 14. pont.: „A II. Vatikáni Zsinaton az Egyház kifejezetten hangsúlyozta: „Minden társadalmi intézmény kiindulópontja, alanya és végső célja az emberi személy, és ez nem lehet másként.” [9] Ennélfogva minden egyes embert megillet a munkához való jog, azaz a jog arra, hogy lehetőséget kapjon képességeinek és személyiségének kibontakoztatásához hivatásának gyakorlása útján; joga van méltányos munkabérre, hogy „emberhez méltó életet biztosítson maga és családja számára anyagi, társadalmi, kulturális, szellemi téren” [10]; végül joga van betegség esetén, illetve idős korában a szükséges támogatás igénybevétele.”

¹⁶ II. JÁNOS PÁL pápa: *Familiaris consortio kezdetű apostoli buzdítása a keresztény család feladatairól a mai világban*. Róma, 1981. november 22. [A továbbiakban: FC] 47. pont.: „Így a szegények különleges szeretete által haladván előre az Úr követésében, a családnak különleges módon kell törődnie a nyomorultakkal, az öregekkel, a betegekkel, a kábítószeresekkel és az árvákkal.” <https://katolikus.hu/dokumentumtar/familiaris-consortio>

¹⁷ II. JÁNOS PÁL pápa: *Laborem excersens kezdetű enciklikája a Rerum Novarum enciklika megjelenésének kilencvenedik évfordulója alkalmából*. Róma, 1981. szeptember 14. 92. pont.: „A munkabér mellett számításba jönnek még a különböző szociális juttatások, melyeknek az a célja, hogy biztosítsák a munkás életét, egészségét és családja biztonságát. A gyógykezelés költségei, különösen munkahelyi balesetek esetében megkívánják, hogy a dolgozó könnyen hozzájusson az egészségügyi ellátáshoz, s hogy amennyiben lehetséges, olcsón vagy egyszerűen ingyenesen kapja azt.” <https://www.katolikus.hu/dokumentumtar/laborem-exercens>

ügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférést. Az enciklika arra szólította fel a hívőket, hogy gondoskodjanak a Föld megőrzéséről, és elkötelezettek legyenek a környezetvédelem mellett. A környezetvédelem ugyanakkor az egészséges környezet¹⁸ biztosításának kötelezettsége révén egyben szorosan összekapcsolódik az egészséghez való jog fogalmával is.

Szent II. János Pál pápa később egy másik enciklikában, a *Centesimus annus*¹⁹ (1991) is megnyilatkozott a természeti erőforrások fenntartható használatának fontosságáról. Az enciklika a szabadpiac gazdasági rendszerének előnyeit is kiemeli, hangsúlyozva az egészséges munkakörülmények fontosságát, ugyanakkor figyelmeztet arra, hogy a szabadpiac sem lehet öncélú, és a társadalomnak fenntartható módon kell gazdálkodnia a természeti erőforrásokkal.

Evangelium vitae (1995) enciklika az élet szentségét hangsúlyozza, és ezzel kapcsolatosan tér ki az egészséghez való jog, mint állami feladat témakörére, kiemelve, hogy az egészséghez való jog nemcsak az egészségügyi ellátáshoz való jogot jelenti, hanem magában foglalja az ételmiszerhez, ivóvízhez, lakhatáshoz, munkához és az oktatáshoz való hozzáférést is. Az enciklika ugyancsak rámutat, hogy az egészséghez való jog a szegények és az elesettek számára különösen fontos, és hogy az egészségügyi szolgáltatásoknak mindenki számára hozzáférhetőnek és megfizethetőnek kell lenniük.²⁰

¹⁸ SRS i. m. 14., 34. pont: „Valamennyien tudjuk, hogy az iparosodás közvetve vagy közvetlenül a környezet szennyeződésével jár, és ez súlyosan befolyásolja a lakosság egészségi állapotát.”

¹⁹ II. JÁNOS PÁL pápa: *Centesimus annus kezdetű enciklikája a Rerum Novarum enciklika kibocsátásának századik évfordulója alkalmából*. Róma, 1991. május 1. [a továbbiakban: CA] 7. pont: „Nagyon is megértjük a pápa szavainak komolyságát, ha emlékezetünkbe idézzük, mit tanít a történelem a megengedett vagy legalábbis a törvény által nem tiltott szerződésekről, amelyek anélkül kötöttek, hogy garanciát adtak volna a munkaidőre, a munka egészséges körülményeire vonatkozóan, s nem voltak tekintettel a munkára jelentkezők életkorára vagy nemére. „Se nem igazságos, se nem emberséges – írja – olyan munkát követelni az embertől, amely a túlzott elfáradás következtében tompítja az elmét és gyengíti a testet”. Még konkrétan utalva az ilyen „munkaviszonyok” elfogadására irányuló szerződésre, a pápa leszögezi: „A munkaadó és a munkás közt létrejövő minden egyezségben ott szerepel a kifejezett vagy hallgatolagos feltétel”, hogy a munkásnak „biztosítja a munkavégzés során elhasználtott erői pótlásához szükséges pihenést”, majd így fejezi be: „az ezzel ellentétes egyezség erkölcsstelen lenne.” <https://www.katolikus.hu/dokumentumtar/centesimus-annus>

²⁰ II. JÁNOS PÁL pápa: *Evangelium vitae kezdetű enciklikája az emberi élet sérthetlenségéről*. Róma, 1995. március 25. [a továbbiakban: EV] 26., 88–89. pont: „Az orvostudomány, mely nagy léptekkel halad előre a kutatók és gyógyító orvosok jóvoltából folytatja erőfeszítését, hogy egyre hatékonyabb gyógyszereket találjon: korábban elképzelhetetlen beavatkozások válnak lehetővé a születő élet, a szenvedők, az életveszélyes helyzetben vagy halálukon lévő betegek javára. Intézmények és szervezetek tevékenykednek azért, hogy a szegénység és a járványok által leginkább sújtott országokba is eljussanak a legjobb gyógyszerek jótéteményei. Orvosok nemzeti és nemzetközi társulatai igyekeznek segítséget nyújtani a háborúk, járványok vagy természeti csapások sújtotta népeknek. Jóllehet messze van még az orvostudomány eredményeinek nemzetközi léptékű, valóban igazságos elosztása, hogyan ne ismernénk föl az eddigi történelemben a népek közti szolidaritás növekedésének, az emberi és erkölcsi érzékenységek és az élet nagyobb tiszteltetésének jelét? [...] Ebben a helyzetben pótolhatatlan szerepe van a családoknak; ők azonban igen nagy segítséget kaphatnak szervezetektől, s amikor szükséges, a csillapító kúrák idején a megfelelő egészségügyi és szociális szolgálatoktól, akár kórházakban, akár otthon [...] Sajátos felelősség hárul az egészségügyben dolgozókra: orvosokra, gyógyszereszekre, betegápolókra, kórházlelkészekre, szerzetesekre és szerzetesnőkre, adminisztrátorokra és önkéntesekre. Foglalkozásuk

Az XXI. században több pápai enciklika is foglalkozott a teremtés védelmével, amelyek az emberi felelősségre, a fenntarthatóságra és a globális együttműködésre helyezik a hangsúlyt.

Caritas in veritate (2009) kezdetű enciklikájában XVI. Benedek pápa az emberi fejlődés és a globalizáció hatásairól szólva kijelenti, hogy az egészséghez való jog a személyi méltóság és az emberi jogok elválaszthatatlan része, és hogy az egészségügyi szolgáltatások minden ember számára hozzáférhetőek kell legyenek.²¹ Az enciklika emellett arra hívja fel a figyelmet, hogy az egészségügyi szolgáltatások javítása érdekében az innováció és a technológia fejlődésének az eszközeit ki kell használni. XVI. Benedek pápa emellett rámutat arra, hogy az egészséghez való jognak nem csak az orvosi ellátásra kell vonatkoznia, hanem magában foglalja az egészséges életmódhoz való jogot, az étel-miszerhez és az ivóvízhez való hozzáférést és a megfelelő lakhatási körülményeket is.

A teremtésvédelem témájában 2015-ben kiadott *Laudato si'* enciklikáról korábban már esett szó.

A Ferenc pápa által 2020-ban kiadott *Fratelli Tutti* enciklika is foglalkozik a teremtésvédelem, a teremtett környezet, és így az emberi élet és egészség védelmének kérdésével is.²² Az enciklika az emberi testvériségről és a globális közösség építéséről szól. Az enciklika felhívja a figyelmet a teremtés védelmére és a fenntartható fejlődésre, valamint az egységre és a béke megteremtésére a világban. Az enciklika a COVID19 járvánnyal összefüggésben hangsúlyozza a szolidaritás és az egészségügyi ellátórendszerek működőképességének fontosságát, és reményét fejezi ki, hogy a járvány eredményeként növekedni fog a társadalmi szolidaritás és a rászorulókról való társadalmi

követeli tőlük, hogy őrizték és szolgálják az életet. A mai társadalmi és kulturális környezetben, melyben az orvoslás könnyen elveszíti eredeti erkölcsiségét, olykor nagy kísértésnek vannak kitéve, hogy manipulálják az életet vagy egyenesen a halál munkásai legyenek. E kísértéssel szemben ma rendkívül megnőtt a felelősségük, mely legmélyebb indítékát és legerősebb támaszát éppen az orvoslás benső és elengedhetetlen etikai jellegeből kapja; miként az ókori és mindig aktuális *Hippokratészi eskü* kifejezi, mely szerint minden orvos köteles föltétel nélkül tisztelni az emberi életet és annak szent voltát.”

<https://katolikus.hu/dokumentumtar/evangelium-vitae>

²¹ XVI. BENEDEK pápa: *Caritas in veritate kezdetű enciklika a püspököknek, papoknak és diakónusoknak az Istennek szentelt személyeknek, a krisztushívő laikusoknak és minden jóakarató embernek az ember teljes értékű fejlődéséről a szeretetben és az igazságban*. 2013. január 22. 22. pont: „A fejlődés, illetve az elmaradottság nem anyagi, kulturális okainak együttesében szintén azt látjuk, hogy a felelősségnek ugyanez a kifejeződési formája termelődik újra. Ugyancsak megtalálhatók a tudáskincs védelmezésének mértéktelen formái a gazdag országok részéről a szellemi tulajdonjogok túlzottan merev érvényesítése következtében, különösen az egészségügy terén.”; 43 ' Gyakran állapítható meg összefüggés a jóléti társadalmakban a jogok felesleges vagy egyenesen jogtalan és bűnös mértékű igénylése, valamint a világ számos fejletlen övezetében vagy akár a nagyvárosok peremén megfigyelhető étel-miszer- és vízhiány, az iskolai képzés és az egészségügyi alapellátás hiánya között.”

<https://katolikus.hu/dokumentumtar/2694>

²² FERENC pápa: *Fratelli tutti kezdetű enciklika – A testvériségről és a társadalmi barátságról*. Assisi, 2020. október 3. [a továbbiakban: FT] 189. pont: „Hányszor előfordul, hogy miközben szemantikai vagy ideológiai eszmecserekbe merülünk, hagyjuk, hogy testvéreink éhen- és szomjan haljanak, anélkül hogy tető lenne a fejük fölött, vagy megfelelő egészségügyi ellátásban részesülhetnének.”

<https://katolikus.hu/dokumentumtar/fratelli-tutti---mindnyajan-testverek-enciklika>

gondoskodás, amely magában foglalja az egészségügyi ellátórendszerek hatékonyabb és felkészültebb működését is.

Ezek az enciklikák egyértelműen azt sugallják, hogy az Egyház társadalmi tanításában kiemelt hangsúlyt kap a teremtés védelme és a fenntarthatóság. Az enciklikákban az egyház folyamatosan emlékezteti az embereket: a teremtés a mi felelősségünk, és minden embernek fontos szerepe van a bolygó megóvásában.

Az elmúlt évszázadok során az emberiség számos kihívással nézett szembe, amelyek a bolygónk egészére hatással voltak. Az ipari forradalom megváltoztatta az életünket, és a technológiai fejlődés számos területen előrelépést eredményezett. Azonban ezzel együtt növekedett az emberiség ökológiai lábnyoma, amelynek következményei az éghajlatváltozás, a szennyezés és a természeti erőforrások kimerülése formájában jelennek meg. A katolikus egyház a teremtésvédelem fontosságát már évszázadok óta hangsúlyozza, de a 20. században és az azt követő évtizedekben a pápák egyre több figyelmet szenteltek ennek a kérdésnek az enciklikáikban. A teremtésvédelemnek ebbe a szélesebb értelemben vett koncepciójába illeszkedik bele szorosan az egészséghez való jog, amely nemcsak az egészségügyi ellátáshoz való jogot jelenti, hanem azt az egészséges környezethez való jogot is, amely megfelelő környezetet biztosít az egészség megőrzéséhez.

3. Az egészséghez való jog nemzetközi védelme

3.1. Az ENSZ Alapokmánya

Az egészséghez való jogot az ENSZ Alapokmánya bár kifejezetten nem nevesíti, azonban rögzíti, hogy az ENSZ feladata egészségügyi téren is a nemzetek közti együttműködés előmozdítása.²³

3.2. Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és a WHO Alkotmánya

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 25. cikkelye rögzíti minden személy jogát az egészség és jólét biztosítására alkalmas életszínvonalhoz.²⁴ Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) Alkotmánya²⁵ minden emberi lény jogaként mondja ki a jogot az elérhető legjobb egészségi állapothoz.

²³ ENSZ Alapokmányának 55. cikk b) pontja, 57. cikk 1 és 2. pontja, valamint a 62. cikk 1. pontja (kihirdette az 1956. évi I. törvény).

²⁴ „Minden személynek joga van saját maga és családja egészségének és jólétének biztosítására alkalmas életszínvonalhoz, nevezetesen élelemhez, ruházathoz, lakáshoz, orvosi gondozáshoz, valamint a szükséges szociális szolgáltatásokhoz, joga van a munkanélküliség, betegség, rokkantság, özvegyesség, öregség esetére szóló, valamint mindazon más esetekre szóló biztosításhoz, amikor létfenntartási eszközeit akarától független körülmények miatt elveszíti.” Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 25. cikkely.

²⁵ „Az elérhető legjobb egészségi állapot élvezete minden emberi lény alapvető jogainak egyikét alkotja, bármilyen legyen is faja, vallása, politikai nézete, gazdasági vagy társadalmi helyzete.” WHO Alkotmány Preambuluma, Magyarországon kihirdette az 1948. évi XII. tc.

3.3. A Gazdasági, Szociális, Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966), megerősíti az egészséghez való jogot, és rögzíti azokat a kötelezettségeket, amelyeket a tagállamoknak az egészségügyi ellátás biztosítása érdekében kell vállalniuk. Az egyezmény elismeri minden személy jogát a legmagasabb szintű fizikai és mentális egészséghez²⁶ és a tagállamok kötelességeként rögzíti a lakosság egészségügyi állapotának javítására irányuló kötelezettséget. A hazai jogirodalomban többen kritikával illetik az Egyezségokmány rendkívül tág egészségfogalmát, megvalósíthatatlannak tartva azt.²⁷

A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához fűzött 14. számú általános kommentár értelmezi a 12. cikket. A kommentár kiemeli, hogy az egészséghez való jog nem az egészséges állapothoz való jogot jelenti, hanem sokkal inkább jelenti az ember testét, egészségét érintő döntések meghozatalának a szabadságát, az akarata ellenére történő beavatkozástól való szabadságot, amely magában foglalja a kínzás, emberen végzett kísérlet, valamint beleegyezés nélkül végzett orvosi beavatkozások tilalmát, valamint az egészségügyi ellátórendszerhez történő hozzáférés jogát.

A „legmagasabb szintű testi és lelki egészség” fogalma az egyén biológiai és társadalmi adottságaira tekintettel, valamint a rendelkezésre álló állami erőforrások keretei között értelmezendő. A kommentár²⁸ felhívja a figyelmet arra, hogy az egészség nem értelmezhető kizárólag az egyén és az állam relációjában, hiszen például a jó egészségi állapotot nem tudja az állam garantálni, miután a genetikai tulajdonságok, az életvitel is – többek között – jelentős szerepet játszik egy személy egészségi állapotában. Ebből következően az egészséghez való jogot valójában úgy kell értelmezni a kommentár szerint, mint különböző egészségügyi ellátásokhoz, javakhoz, szolgáltatásokhoz való hozzáféréshez való jogot, amely alapján megvalósítható az egészség egyén számára elérhető legmagasabb szintje.²⁹

A kommentár kiemeli, hogy az egészséghez való jog magában foglalja a rendelkezésre állás, hozzáférhetőség, elfogadhatóság és minőség szempontjait. A rendelkezésre állás elsősorban a működőképes egészségügyi ellátórendszer fejlettségi szintjét jelenti, de ide sorolja a kommentár az adott államon belül elérhető ivóvíz, kórházak minőségét, egészségügyi személyzet, gyógyszerek rendelkezésre állását. A hozzáférhetőség az egészségügyi intézmények, ellátások egyenlő rendelkezésre állását jelenti mindenki számára. A hozzáférhetőség kapcsán a kommentár kiemeli, hogy az egészségügyi szol-

²⁶ „Az Egyezségokmányban részes államok elismerik mindenkinek a jogát arra, hogy a testi és lelki egészség elérhető legmagasabb szintjét élvezze.” Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 12.1 cikkely, Magyarországon kihirdette az 1976. évi 9. tvr.

²⁷ JULESZ Máté: *Az egészséghez fűződő jog. A póttanyaságtól a COVID-19-ig*. Budapest, Medicina, 2021. 100.; KARDOS Gábor: Az egészséghez való jog a nemzetközi jogban. *Acta Humana*, 1996/22–23. 77.

²⁸ JUHÁSZ Gábor: 70/D. Az egészséghez való jog. In: JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja* 2. Budapest, Századvég, 2009. 2571.

²⁹ Gazdasági, Kulturális, Szociális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához fűzött 14. számú általános kommentár a 12. cikkely értelmezéséről (I.8–I.9).

gáztatásoknak diszkriminációmentesen, mindenki számára elérhetőnek kell lenniük, legfőképpen a társadalom leginkább leszakadó rétegei számára. Ugyancsak hangsúlyozza a kommentár a fizikai hozzáférhetőség szempontjait is, amely alapján elvárható, hogy az egészségügyi ellátórendszer szolgáltatásai, az ivóvíz a társadalom marginalizálódott csoportjai számára is elérhetőek legyenek, vidéki településeken is. Az egészségügyi szolgáltatásoknak továbbá gazdasági érdelemben is elérhetőek, megfizethetőek kell hogy legyenek a társadalom marginalizált csoportjai számára is, és az egészség védelmével, az egészség megőrzésével kapcsolatos információk hozzáférhetőek kell hogy legyenek a társadalom valamennyi csoportja számára.³⁰

3.4. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

A Gazdasági, Kulturális és Szociális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya mellett említendő a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának³¹ 7. cikkelye is, amely a beteg hozzájárulása nélkül folytatott orvosi és tudományos kísérletek tilalmáról rendelkezik, előrevetítve ezzel az Oviedo Egyezmény³² rendelkezéseit.

3.5. Az Oviedo Egyezmény

Az Oviedo Egyezmény francia hatásokon alapszik, nevezetesen az 1994-es bioetikai törvényen,³³ valamint az Egyezmény alapjogi, emberi méltóságot központba állító megközelítése is francia jogi előzményre utal.³⁴ Az Egyezmény 2. cikkelye kiemeli az emberi lény elsőbbségének alapelvét, míg a 3. cikkely az egészségügyi ellátáshoz való igazságos hozzáférés követelményét fogalmazza meg. Sándor Judit mutat rá, hogy az Egyezmény az emberi jogi egyezményekben alkalmazott ‘mindenki’ megjelölés helyett az emberi lényre (*human being, l’être humain*) utal, hangsúlyozva ezzel a személy biológiai lényegét.³⁵

Hangsúlyozandó az Egyezmény 5. cikkelye, amely a szabad és tájékozott beleegyezés elvét fogalmazza meg. A 6. cikk pontosítja annyiban a tájékozott beleegyezés elvét, hogy a beleegyezési képességgel nem rendelkező személyen csak saját, közvetlen javát

³⁰ Gazdasági, Kulturális, Szociális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához fűzött 14. számú általános kommentár a 12. cikkely értelmezéséről (I.12.)

³¹ „Senkit sem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni. Különösen tilos bárkit szabad hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletnek alávetni.” Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya. Magyarországon kihirdette az 1976. évi 8. tvr.; 7. cikkely.

³² Az Európa Tanácsnak Az emberi lény emberi jogainak és méltóságának a biológia és az orvostudomány alkalmazására tekintettel történő védelméről szóló, Oviedo-ban, 1997. április 4-én kelt Egyezménye: Az emberi jogokról és a biomedicináról szóló Egyezmény, Magyarországon kihirdette a 2002. évi VI. tv.

³³ SÁNDOR Judit: *Az én molekulám. Bioetika és emberi jogok a XXI. század elején*. Budapest, L’Harmattan, 2016. 32.

³⁴ Susan MILLNS: Consolidating Bio-Rights in Europe. In: Francesco FRANCONI (ed.): *Biotechnologies and International Human Rights*. Oxford (Portland), Hart, 2007. 75.

³⁵ SÁNDOR i. m. 33.

szolgáló beavatkozás hajtható végre, és kiskorú esetén a véleményét ebben az esetben is korának és értelmi szintjének megfelelően figyelembe kell venni. Az Egyezmény 10. cikkelye (III. fejezet) a magánélet és a tájékoztatáshoz való jog keretei között deklarálja, hogy minden személynek joga van arra, hogy a magánéletét tiszteletben tartsák az egészségével kapcsolatos adataival összefüggésben. Az 11. cikk kimondja, hogy az egyén genetikai állományán alapuló mindenfajta hátrányos megkülönböztetés tilos. Ehhez képest a 12. cikk úgy rendelkezik, hogy kizárólag orvosi célból és genetikai tanácsadást követően lehetséges olyan genetikai vizsgálatot folytatni, amelyek genetikai betegségek vagy genetikai hajlam kimutatására szolgálnak.

3.6. Emberi Jogok Európai Egyezménye

Az Európai Emberi Jogi Egyezmény kifejezetten nem nevesíti az egészséghez való jogot, azonban védi az élethez, a magánélet védelméhez való jogot, valamint kimondja a hátrányos megkülönböztetés tilalmát.³⁶ Ebben a körben mutatott rá Sándor Judit, hogy az egészséghez való jog és az élethez való jog kapcsolatában szoros összefüggés mutatható ki, ugyanis az emberi egészség veszélyeztetése vagy az egészséghez szükséges feltételek elvonása eredményezheti az emberi élethez való jog megsértését.³⁷ Hosszú távon pedig a halált okozó egészségkárosodás esetében is kimutatható ez az összefüggés.³⁸

3.7. Európai Szociális Karta

Az Európai Szociális Karta kifejezetten nevesíti az egészség védelméhez való jogot és konkrét intézkedéseket tartalmaz a jog érvényesítése érdekében, mint például járványok okainak felszámolása, megelőzése és az egészségvédelem oktatásának elterjesztése.³⁹ A Karta ugyancsak megfogalmazza a társadalombiztosításhoz való jog, valamint a szociális és egészségügyi segítséghez való jog szabályait is.⁴⁰

3.8. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet Alkotmánya

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet Alkotmányának melléklete a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet céljairól (az ún. Philadelphiai Nyilatkozat) III. pontjában úgy rendelkezik, hogy a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnek alapvető kötelezettsége a munkavállalók életét és egészségét védő szabályok elfogadásának ösztönzése.

³⁶ Európai Emberi Jogi Egyezmény 2., 8., 14. cikkelyei (Magyarországon kihirdette az 1993. évi XXXI. tv.)

³⁷ SÁNDOR Judit: Az élethez való jog. In: JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYOK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjogi rovat, rovszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András). <https://ijoten.hu/szocikk/az-elethez-valo-jog> (2021) (35)

³⁸ Steven R. KEENER – Javier VASQUEZ: A Life Worth Living: Enforcement of the Right to Health through the Right to Life in the Inter-American Court of Human Rights. *Columbia Human Rights Law Review*, Spring, 2009. 595.

³⁹ Európai Szociális Karta, 11. cikk. Magyarországon kihirdette a 1999. évi C. tv.

⁴⁰ Európai Szociális Karta, 12–13. cikk.

3.9. Európai Unió Alapjogi Kartája

Az Európai Unió Alapjogi Kartája,⁴¹ hasonlóan az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez, kifejezetten nem nevesíti ugyan az egészséghez való jogot, azonban a testi és szellemi személyi sérthetlenséghez való jogot deklarálja, valamint a szabad és tájékoztatáson alapuló beleegyezés jogát.⁴² A Karta ugyancsak tartalmazza a megelőző egészségügyi ellátáshoz és az orvosi kezeléshez való jogot, az egyes tagállami jogszabályokban és gyakorlatban megállapított feltételek mellett. A Karta ugyancsak előírja, hogy valamennyi uniós politika és tevékenység meghatározása és végrehajtása során biztosítani kell az emberi egészségvédelem magas szintjét.⁴³ Végetetül a hátrányos megkülönböztetés tilalmát a Karta is deklarálja.⁴⁴

3.10. Az Európai Unió jogi szabályozása

Jelen írásnak terjedelmi okokból nem tárgya az egészséghez való jog európai uniós szabályainak, valamint az egyes uniós tagállamok alkotmányjogi szabályaiban megfogalmazódó alapjogok összehasonlító jogi vizsgálata, az ilyen irányú vizsgálódások egy külön tanulmány tárgyát képezhetnék.

Általános jelleggel megállapítható, hogy az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződésben (EUMSZ) a közegészségügy területén jelentkező közös biztonsági kockázatok EUMSZ-t érintő vonatkozásai tekintetében az Unió megosztott hatáskörrel rendelkezik.⁴⁵ Általánosságban ugyanakkor, az emberi egészség védelme és javítása körében a tagállamok rendelkeznek hatáskörrel és ehhez képest az Unió mindössze kiegészítő, támogató, koordináló hatáskörrel rendelkezik.⁴⁶ Az EUMSZ ugyancsak előírja, hogy valamennyi uniós politika és tevékenység meghatározása és védelme során biztosítani kell az emberi egészségvédelem magas szintjét,⁴⁷ amely rendelkezés megegyezik az Alapjogi Karta 35. cikkével.

A felsorolt nemzetközi jogi instrumentumok általánosan kötelezik a tagállamokat, hogy biztosítsák az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférést, az egészséges életmód feltételeinek a biztosítását, az egészségügyi információkhoz való hozzáférést, az egészséges környezetet, valamint a munkahelyi egészségvédelem elősegítését és az egészségügyi oktatást. A tagállamoknak továbbá kötelességük intézményvédelmi oldalon mindent megtenni ezen jogok biztosítása, az egészségügyi állapot javítása és az egészséghez való jog érvényesülése érdekében.

4. Következtetések

⁴¹ Az Európai Unió Alapjogi Kartája. HL C 202//2., 2016.6.7., 389–405. o.

⁴² Európai Unió Alapjogi Kartája, 3. cikk.

⁴³ Európai Unió Alapjogi Kartája, 35. cikk.

⁴⁴ Európai Unió Alapjogi Kartája, 20–21. cikk.

⁴⁵ EUMSZ 4. cikk (2) bekezdés k) pontja.

⁴⁶ EUMSZ 6. cikk a) pont.

⁴⁷ EUMSZ 9. és 168. cikkek.

A Katolikus Egyház társadalmi tanításában a teremtett világ védelme kiemelt hangsúllyal jelenik meg. Ennek háttérében többek között az a megfontolás húzódik meg, hogy a teremtett környezet egyben a jövő generációk életfeltételeit is meghatározza, és így mögöttesen az élet és emberi méltóság nyer védelmet.

A pápai enciklikákban megjelenő, egészségügyi ellátáshoz,⁴⁸ egészséges munkakörülményekhez való jog kiemelt hangsúllyal kerül megfogalmazásra a munkások, marginalizált társadalmi csoportok⁴⁹ vonatkozásában. Azonos célkitűzéssel deklarálja az ENSZ Emberi Jogok Egyetemen Nyilatkozata, a WHO Alkotmánya mindenki jogát a legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez, valamint az Európai Szociális Karta, a Gazdasági, Szociális, Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet Alkotmánya az egészséges munkakörülményekhez való jogot,⁵⁰ valamint az egészségügyi ellátáshoz való jogot, különösen a marginalizált társadalmi csoportok és a munkások tekintetében.

Az Katolikus Egyház társadalmi tanításában hangsúlyozott élet és emberi méltóság, mint transzcendens értékek tisztelete nyer továbbá védelmet az Európai Emberi Jogi Egyezmény, az Európai Unió Alapjogi Kartája és számos más nemzetközi egyezmény életet és emberi méltóságot védő szabályaiban.

Az Egyház társadalmi tanítása a teremtésvédelem, az egészséghez való jog terén tett megnyilatkozásai fontos igazodási pontként és erőteljes értékbeli alapként szolgálnak a jogalkotó számára nemzeti és nemzetközi viszonylatban egyaránt.

⁴⁸ PT, GS, CV i. m.

⁴⁹ RN, LE, PP, OA, SRS i. m.

⁵⁰ CA i. m.

